

TARYBŲ VALDŽIOS LIETUVOJE (1918—1919 m.) MOKESČIŲ POLITIKOS BRUOŽAI

A. ZILENAS

Tarybų valdžios Lietuvoje (1918—1919 m.) mokesčių politika yra neatskiriama jos ekonominės politikos dalis. Tuo tarpu mokesčių politikos klausimai, neskaitant kai kurių labai bendro pobūdžio apibūdinimų, iki šiol nėra specialiai nagrinėti.

Antra vertus, nuodugniau tyrinėjant Tarybų valdžios Lietuvoje (1918—1919 m.) mokesčių politikos klausimus, kaip ir bet kuriuos kitus šio neilgo, bet svarbaus lietuvių liaudies gyvenimo laikotarpio klausimus, susiduriama su nemažais sunkumais. Tenka daugiausia vadovautis išlikusiais archyviniais šaltiniais, juos papildžius spausdintų šaltinių medžiaga.

1. Mokesčių sistemos kūrimas ir bendrieji mokesčių politikos bruožai

Tarybų valdžios bei jos aparato kūrimas Lietuvoje 1918—1919 metais buvo neatskiriama susijęs su jam išlaikyti reikalingų lėšų parūpinimu. Todėl Lietuvos Laikinoji revoliucinė vyriausybė skubiai ėmėsi spręsti šį klausimą. Jau 1918 m. gruodžio 26 d. išleistoje instrukcijoje apie Lietuvos revoliucinius komitetus, jų organizaciją ir kompetenciją atskirai kalbama ir apie finansus. Čia nurodoma, kad revoliuciniai komitetai gauna lėšų, imdami iš turtingųjų paprastuosius ir nepaprastuosius mokesčius¹.

Kartu, be fiskalinės, t. y. lėšų gavimo, paskirties, nubrėžiama *klasinė* mokesčių politikos linija: uždėti mokesčius turtingiesiems gyventojų sluoksniams. Vadinasi, Tarybų valdžia Lietuvoje iš principo pakeitė klasinį mokesčių pobūdį, nukreipdama juos prieš kapitalistinius miesto ir kaimo elementus. Minėtoje instrukcijoje nurodoma, kad „paprastieji progresuojami mokesčiai uždedami turtingiesiems ant žemės, verslo įmonių, prekybos įstaigų, kilnojamojo ir nekilnojamojo turto.“²

Be piniginių mokesčių, galėjo būti imami ir natūriniai mokesčiai. Tai turėjo nemažos reikšmės nepastovios valiutos sąlygomis besikuriančių tarybinių įstaigų poreikiams tenkinti.

Instrukcijoje akcentuojama, kad „darbininkai ir mažažemiai, kurie pelnydami apseina be samdininkų, mokesčių nemoka.“³

Pritrukę paprastaisiais mokesčiais gaunamų lėšų, apskričių revoliuciniai komitetai turėjo teisę „imtis nepaprastųjų mokesčių: kontribucijų ir rekvizicijų.“⁴ Nepaprastieji mokesčiai dar labiau pagilino klasinį tarybinės

¹ Zr. Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. III, Vilnius, 1958, p. 115.

² Ten pat.

³ Ten pat.

⁴ Ten pat, p. 116.

mokesčių politikos pobūdį. „Finansų srityje, — rašė tuomet „Komunistas“, — mes rūpinsimės kuo labiausiai prislėgti buržuaziją ir visokius spekuliantus.“⁵

Lietuvos ir Baltarusijos TSR Konstitucijos projekto XIII skyriuje, siekiant įstatymiškai įtvirtinti finansų politiką, nusakomi pagrindiniai finansų politikos uždaviniai: „Lietuvos ir Baltarusijos Respublikos finansų politika esamuoju, pereinamuoju darbo žmonių diktatūros momentu padeda įvykdyti pagrindinį uždavinį — eksproprijuoti buržuaziją ir paruošti sąlygas Respublikos piliečių visuotinei lygybei įgyvendinti gamybos ir turto paskirstymo srityje. Šiais tikslais ji užsibrėžia uždavinį pavesti Tarybų valdžios organų žinion visas būtinas lėšas Tarybų Respublikos vietinių ir bendravalstybinių poreikių patenkinimui, nesustodama prieš galimumą pažeisti privatinės nuosavybės teisę.“⁶

Per kelis mėnesius buvo atliktas didelis darbas, kuriant mokesčių sistemos pagrindus ir praktiškai vykdant tarybinę mokesčių politiką tiek Lietuvos miestuose, tiek ir kaime. Minėtame konstitucijos projekte nurodyta, kad „Respublikos Tarybų Suvažiavimas arba Centrinis Vykdomasis Komitetas nustato, kokios pajamų ir išlaidų rūšys įeina į vietos Tarybų dispoziciją, o taip pat nustato apmokestinimo ribas.“⁷

Taigi, kokius mokesčius ir kiek jų galima imti, turėjo nustatyti ne pačios vietinės Tarybos, o aukščiausioji respublikos valdžia — Tarybų Suvažiavimas arba Centrinis Vykdomasis Komitetas. Vietinių Tarybų dispozicijai buvo palikti tik vietiniai mokesčiai ir rinkliavos grynai vietos ūkio reikalams. Bendravalstybiniais poreikiams finansuoti lėšos buvo skiriamos iš bendravalstybinio biudžeto.⁸

Tiesioginių ir netiesioginių mokesčių sistemos pagrindus ruošė Finansų liaudies komisariato Centrinė tiesioginių mokesčių ir rinkliavų valdyba ir Netiesioginių mokesčių valdyba. Kaip matyti iš to komisariato kolegijos 1919 m. kovo 25 d. posėdžio protokolo, šiame posėdyje buvo išklašytas ir priimtas žiniai Tiesioginių mokesčių ir rinkliavų valdybos pranešimas.⁹

Kurti tiesioginių mokesčių sistemos pagrindus buvo pradėta nuo miesto mokesčių. Finansų liaudies komisariato susirinkimas 1919 m. balandžio 2 d. iš principo pritarė Miesto progresyvinio pajamų mokesčio projektui. Tiesioginių mokesčių ir rinkliavų valdybai buvo pavesta kartu su Miesto Finansų skyriumi ir Mokesčių inspekcija paruošti šio mokesčio tarifus.¹⁰

Apmokestinamosioms pajamoms nustatyti buvo paruošta ir išsiuntinėta Vilniaus miesto piliečiams turto, pajamų ir uždarbio anketa, kuri turėjo būti užpildoma per tris dienas.¹¹

Kiek anksčiau, 1919 m. kovo 31 d., V. Mickevičiaus-Kapsuko pasirašytas Lietuvos ir Baltarusijos Liaudies Komisarų Tarybos dekretas nustatė verslo mokesčio pagrindus¹². Siuo dekretu buvo panaikintas pagrindinis verslo mokestis, mokamas išimant verslo liudijimus, ir nustatytos verslo mokestį mokančių įmonių registravimo taisyklės. Įmonių ir verslovių savininkai buvo įpareigoti per dvi dienas nuo nutarimo paskelbimo dienos pateikti vietos mokesčių inspektoriams nustatytos formos pareiškimus.

⁵ „Komunistas“, 1919 m. kovo 4 d., Nr. 32.

⁶ LTSR MA, RS, BF, b. 2854-1.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

⁹ LTSR MA, RS, BF, b. 2854-g, l. 19.

¹⁰ Ten pat, l. 23.

¹¹ Lietuvos ir Baltarusijos TSR Finansų liaudies komisaro pranešimas dėl turto, pajamų ir uždarbio anketos užpildymo ir pateikimo. „Известия ЦИК“, 1919.IV.16. Pagal: Lietuvos Tarybų valdžios 1918—1919 metų teisiniai aktai (toliau tekste — LTVTA), Vilnius, 1949, p. 417—418, LTSR MA, RS, DR-92.

¹² LTSR MA, RS, BF, b. 2854-c, l. 31.

Kuriant tiesioginių mokesčių sistemos pagrindus, taip pat buvo nustatyti teismo mokesčiai, pramogų mokestis, buvo ruošiamas žyminio mokesčio projektas. Pavyzdžiui, civilinėse bylose liaudies teisme tiesioginių mokesčių buvo imama: 1% bylose, esant ieškinio sumai iki 500 rb., 3% bylose, esant ieškinio sumai iki 3000 rb., 5% bylose, esant ieškinio sumai iki 10 000 rb., ir 10% bylose, esant ieškinio sumai daugiau kaip 10 000 rb. Be to, buvo imama atitinkamai 1, 2, 5 ir 10 rb. žyminės (lakštinės) rinkliavos. Tose bylose, kuriose įkainojimas nereikalingas, taip pat bylose, kuriose ieškinio suma, nei pareiškiant ieškinį, nei darant sprendimą, negali būti nustatyta, mokesčio buvo imama 10 rb., o žyminės rinkliavos — 3 rb.¹³

Vadinasi, teisminiai mokesčiai už civilines bylas buvo progresyviniai. Didėjant ieškinio sumai, mokestis didėjo daugiau, negu kad didėjo ieškinio suma. Toks mokesčių tarifų sutvarkymas taip pat rodo, kad Tarybų valdžios Lietuvoje kuriama tiesioginių mokesčių sistema turėjo remtis progresyviais mokesčiais. Pastarieji geriau atitiko darbo žmonių interesus, negu proporciniai mokesčiai. Buvo numatytos ir tam tikros teisminių mokesčių lengvatos.

Teismas galėjo neturinčiam lėšų darbininkui ar darbo valstiečiui atidėti bei išdėstyti teisminį mokestį arba visiškai nuo jo atleisti.

Teatrų vaidinimų, koncertų bei paskaitų mokestis taip pat buvo progresyvinis. Jo tarifai svyravo nuo 10% (esant bilieto kainai iki 50 kp.) iki 50% (kai bilietas kainavo daugiau kaip 12 rb.).¹⁴ Šis pramogų mokestis buvo tikslinio pobūdžio. Visos jo įplaukos buvo skiriamos vaikų įstaigų naudai. Tuo jis skyrėsi nuo visų kitų tiesioginių mokesčių.

Lietuvos ir Baltarusijos Finansų liaudies komisariatas, kaip matyti iš jo protokolų, ėmėsi ruošti ir žyminio mokesčio projektą. Antai 1919 m. balandžio 2 d. posėdyje buvo nutarta „pavesti Tiesioginių mokesčių ir rinkliavų valdybai paruošti ir pristatyti kolegijos artimiausiam posėdžiui žyminio mokesčio taisyklių projektą.“¹⁵

Buvo naujai nustatomi ir netiesioginiai mokesčiai. Pastarieji, kaip ir tiesioginiai, darbo žmonių interesais buvo nukreipiami prieš kapitalistinius miesto ir kaimo elementus.

Netiesioginių mokesčių reikalus respublikoje tvarkė Finansų liaudies komisariato Netiesioginių mokesčių valdyba. Komisariato kolegija savo 1919 m. kovo 25 d. nutarimu pavedė Netiesioginių mokesčių valdybos vedėjui per septynias dienas pristatyti netiesioginių mokesčių dekreto projektą. Kartu turėjo būti ruošiami ir netiesioginių mokesčių instrukcija, prie jos ruošimo pritraukiant ir Liaudies ūkio Tarybos atstovus.¹⁶

Kol Finansų liaudies komisariatas ruošė naujos mokesčių sistemos projektus, revoliuciniai komitetai bei vietinės Tarybos savo reikalams ėmė paprastuosius piniginius mokesčius. Antai Rokiškio apskrities revoliucinių komitetų 1919 m. sausio 13 d. suvažiavimas, kuriame dalyvavo Obelių, Rokiškio, Južintų, Juodupės, Svėdasų, Pandėlio, Kamajų, Kazliškio, Panemunio ir Panemunėlio valsčių revoliucinių komitetų įgaliotiniai, vienbalsiai nutarė šitaip apdėti mokesčiais stambiuosius ūkininkus: nuo 30 iki 50 dešimtinių moka po 1 rb., nuo 50 iki 150 dešimtinių po 1 kp. virš rublio nuo

¹³ Lietuvos Laikinosios Revoliucinės Darbininkų ir valstiečių valdžios Dekretas „Dėl Lietuvos darbininkų ir valstiečių respublikos liaudies teismų“. LTSR MA, RS, BF, b. 2197, l. 5—6.

¹⁴ Lietuvos Darbo liaudies komisariato Socialinio aprūpinimo ir darbo apsaugos skyriaus privalomas nutarimas „Dėl teatrų vaidinimų, koncertų ir paskaitų mokesčio“. „Коммунист“, 13.II.1919, № 33.

¹⁵ Finansų liaudies komisariato kolegijos 1919 m. balandžio 2 d. posėdžio protokolas Nr. 13. LTSR MA, RS, BF, b. 2854-g, l. 24.

¹⁶ Finansų liaudies komisariato Kolegijos ir skyrių vedėjų 1919 m. kovo 25 d. posėdžio protokolas Nr. 9. LTSR, MA, RS, BF, b. 2854-g, l. 19.

kiekvienos dešimtinės.¹⁷ Vadinasi, ūkiai iki 30 dešimtinių iš pradžių iš viso nebuvo apmokestinami. Rokiškio apskrities revoliucinis komitetas, praktiškai vietoje sprendamas mokesčių politikos kaime klausimus, vadovavosi anksčiau minėta Lietuvos Laikinosios Revoliucinės Darbininkų ir Valstiečių vyriausybės instrukcija uždėti progresyvinius mokesčius turtingiesiems. „Proletarų respublikoj,— rašė Z. Angarietis,— mokesčiai bus renkami tik nuo turtingųjų. Nuo biednesnių žmonių, nors jie dar ir nepriklauso visai prie vargšų, mokesčių darbininkų valdžia arba visai neims, arba ims taip mažai, kad nebus sunku jiems tuos mokesčius mokėti. Visa mokesčių sunkenybė kris ant turčių.“¹⁸ Tokia mokesčių politika kaime turėjo parodyti darbo valstiečiams, kad „darbininkų valdžia visai nemano skriausti jų, nejudins jų ūkio. Priešingai jie net gero matys iš darbininkų valdžios.“¹⁹

Kai kuriose apskrityse revoliuciniai komitetai nespėjo išspręsti žemės mokesčių klausimo. Ten, kur jie buvo įvesti, trūkstant patyrimo bei dokumentinės medžiagos, mokesčius rinkti buvo sunku. Buvusių buržuazinių įstaigų perimtos lėšos buvo tik atsitiktinės. Todėl revoliucinių komitetų bei vietinių tarybų finansinė padėtis buvo sunki.

Pritrūkę lėšų, revoliuciniai komitetai ir vietinės tarybos prašydavo piniginės paramos iš centrinės valdžios, nors ir pastarosios finansinė padėtis taip pat buvo sunki. Vis dėlto ji kiek galėdama finansškai padėdavo vietiniams revoliuciniams komitetams bei taryboms. Pavyzdžiui, Finansų liaudies komisariato kolegijos 1919 m. kovo 15 d. posėdyje buvo nutarta: „Atleisti Lietuvos—Baltarusijos apskričių finansų skyriams išlaikyti, išskyrus Minsko rajoną, nuo 5—10 000 rublių į mėnesį nuo 1919 metų kovo 1 d.“²⁰ Kaip pasakoja Onušio revoliucinio komiteto sekretorius Jurgis Andriulionis, V. Mickevičiaus-Kapsuko nurodymu šis komitetas gavo 40 tūkst. rb. paskolą „biednuomenės maitinimo organizavimui“.²¹

Revoliuciniams komitetams ir vietinėms taryboms buvo leidžiama imti ir natūrinius mokesčius. „Kaimuos,— rašė Z. Angarietis straipsnyje „Maisto dalykai“,— bus įvesti mokesčiai kaimo produktais vietoj pinigų.“²² Lietuvos ir Baltarusijos Komunistų partijos įsakyme Vilniaus Darbininkų ir Raudonarmiečių Tarybos atstovams reikalaujama „be susimylimo apdėti mokesčiais buržuaziją, dvarininkus ir stambiuosius ūkininkus... Duonos ančdėlis stambiesiems ūkininkams.“²³ Pirmojo Lietuvos darbininkų, bežemių, mažžemių ir raudonarmiečių tarybų atstovų suvažiavimo priimtoje rezoliucijoje „Dėl maitinimo dalykų“ įsakmiai nurodoma, kad „duoningose vietose tarybų organai įveda privalomą javų piliavą tvirtomis kainomis.“²⁴

Revoliuciniai komitetai ir vietinės tarybos, vadovaudamiesi aukštesniųjų organų nurodymais, pradėjo įvedinėti privalomas pyliavas. Korespondencijoje iš Širvintų, atspausdintoje 1919 m. vasario mėnesį „Komuniste“, pranešama: „Širvintuose yra įkurtas Revoliucinis Komitetas, kursai jau ėmė veikti... Žemdirbystės srity daug jau kas pavyko padaryti,— visi pavieto dvarai jau surašyti. Imtasi organizuoti pyliavos punktai, kur visi pasiturintieji ūkininkai privalo pristatyti tam tikrą nustatytą javų daugumą.“²⁵ Ukmergės apskrities revoliucinis komitetas 1919 m. sausio 22 d. nutarimu įsakė visiems apskrities ūkininkams, t. y. buožėms bei pasiturintiems valstiečiams, ir stambiesiems žemvaldžiams iki 1919 m. vasario 5 d.

¹⁷ „Komunistas“, 1919.I.26, Nr. 16.

¹⁸ Z. Angarietis, Kuo mums remtis kaime. „Komunistas“, 1919.IV.9, Nr. 45.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ LTSR MA, RS, BF, b. 2854-g, l. 13.

²¹ „Tiesa“, 1957 m. gruodžio 15 d., Nr. 293(4507).

²² Z. Angarietis, Maisto dalykai. „Komunistas“, 1919 m. vasario 2 d., Nr. 19.

²³ „Komunistas“, 1919 m. vasario 2 d., Nr. 19.

²⁴ „Komunistas“, 1919 m. kovo 2 d., Nr. 31.

²⁵ „Komunistas“, 1919 m. vasario 7 d., Nr. 21.

suvežti nustatytais kainomis²⁶ į vietinius (parapijų arba valsčių) revoliucinių komitetų sandėlius javus: kviečius, rugius, žirnius ir miežius proporcionaliu būdu, atsižvelgiant į dešimtinių skaičių, būtent:

nuo	15 iki	20	dešimčių	po 20	svarų	nuo	dešimtinės
„ 20	„ 30	„	„	1	pūdą	„	„
„ 30	„ 50	„	„	1 1/2	„	„	„
„ 50	„ 100	„	„	2	„	„	„
„ 100	„ 200	„	„	2 1/2	„	„	„
„ 200	„ 300	„	„	3	„	„	„

Taigi iš anksto buvo nustatyta, kiek kuri ūkio kategorija turėjo išpilti pyliavų. Tuo jos skyrėsi nuo Tarybų Rusijoje tuo metu praktikuoto maisto produktų atliekų nusavinimo. Be to, privalomi grūdų pristatymai Lietuvoje buvo uždedami tik stambiesiems valstiečiams-buožėms bei pasiturintiems valstiečiams.

Kai kur buvo reikalaujama įvesti ir tikslinius mokesčius, tai yra tokius, kurių įplaukos būtų naudojamos kuriam nors iš anksto numatytam tikslui. Pavyzdžiui, 1918 m. gruodžio pabaigoje Kuršėnuose įvykusios demonstracijos prieš Lietuvos kaizerinę Tarybą dalyviai kėlė obalsį: „Reikalaujam, kad dvarininkams būtų uždėtas mokestis bedarbių ir karo invalidų naudai.“²⁷

Paprastųjų mokesčių, ypač tokių, kaip pajamų, verslo, žemės mokesčio, neįmanoma įvesti vienu ypu. O lėšų reikėjo nedelsiant gauti. Todėl neatsitiktinai Tarybų valdžios kūrimosi laikotarpiu svarbi reikšmė buvo teikiama ypatingiesiems revoliuciniams mokesčiams, kontribucijoms ir revkizicijoms. Finansų liaudies komisariato pasitarimas 1919 m. vasario 26 d. nutarė įvesti vietinėms sąlygoms pritaikytą revoliucinį mokestį. Paruošti konkretų apmokestinimo planą buvo pavesta specialiai komisijai.²⁸

Finansų liaudies komisariato kolegija 1919 m. kovo 14 d. posėdyje nutarė „imti ypatingą mokestį ne tik Vilniaus mieste, bet ir visoje Lietuvoje.“²⁹ Buvo nurodyti bendrieji šio mokesčio ėmimo pagrindai:

„Mokesčio sumai nustatyti, kuria apmokestinami Lietuvos—Baltarusijos respublikos gyventojai, būtina daryti štai ką:

1. Apskritims apmokestinti:

a) pasiūsti užklaosimą į apskričių finansų skyrius apie tai, kokia suma gali būti skiriama duotai apskričiai.

b) pavesti Tiesioginių mokesčių ir rinkliavų Centrinei valdybai surinkti kartu su Maitinimo ir žemės komisariatais žinias.

c) apskričių apmokestinimo sumai nustatyti *sušaukti pasitarimą* prie Finansų Liaudies Komisariato iš Maitinimo Liaudies Komisariato, Liaudies Ūkio Tarybos ir Žemės Komisariato atstovų.“³⁰

Kaip matyti iš šio nurodymo, visai respublikos teritorijai projektuotas ypatingasis revoliucinis mokestis buvo išdėstomojo pobūdžio. Vadinasi, remiantis tam tikromis mokėjimo pajėgumo žiniomis, buvo siekiama nustatyti bendrą mokesčio sumą, o paskiau ją skirstyti apskritims ir taip toliau. Ypatingasis revoliucinis mokestis Lietuvoje buvo panašus į ypatinguosius revoliucinius Tarybų Rusijos mokesčius, kur taip pat iš anksto buvo nustatoma tam tikra bendra mokesčių suma.

Kaimo vietovėms nustatyta apmokestinimo šiuo mokesčiu tvarka kiek skyrėsi nuo miesto gyventojų apmokestinimo tvarkos. Antai, uždedant ypatingąjį mokestį Vilniaus miestui, kartu buvo sudaromi apmokestinamų as-

²⁶ Kviečių pūdo kaina — 15 rb., rugių — 12, miežių ir žirnių — 10, avižių ir maisyty javų — 8, bulvių — 3 rb. Zr. „Lietuvos TSR istorijos šaltiniai“, t. III, p. 136.

²⁷ V. Kapsukas, Pirmoji Lietuvos proletarinė revoliucija ir Tarybų valdžia, Vilnius, 1958, p. 150.

²⁸ I.TSR MA, RS, BF, b. 2854-g, l. 2.

²⁹ Ten pat, l. 8.

³⁰ Ten pat, l. 8—9

menų sąrašai ir nustatoma pati apmokestinimo suma.³¹ Be to, Vilniaus miesto gyventojų pajamoms išaiškinti mokesčių inspekcijos buvo įpareigos paruošti anketas, kurias turėjo užpildyti patys mokėtojai.³²

Ypatingasis revoliucinis mokestis buvo nukreiptas ir prieš spekuliantus. Milicija, teismo tardymo ir baudžiamojo tardymo skyrius turėjo suteikti žinias apie jiems žinomus asmenis, kurie vertėsi bei verčiasi spekuliacija. Iš Liaudies Banko buvo reikalaujama sąrašo asmenų, kurie gavo pagal čekius daugiau kaip 10 000 rb.³³

Ypatingasis revoliucinis mokestis buvo imamas kai kuriuose didesniuose Lietuvos ir Baltarusijos respublikos miestuose. Antai Finansų liaudies komisariato kolegija nagrinėjo vieno Minsko gyventojų bylą dėl jo apmokestinimo ypatinguoju revoliuciniu mokesčiu ir Molodečno gyventojų telegramą dėl ypatingojo revoliucinio mokesčio ėmimo sustabdymo. Kiek Finansų liaudies komisariatas šiam mokesčiui skyrė reikšmės, galima spręsti iš to, kad šiam klausimui vietoje ištirti buvo specialiai komandiruojamas iš Vilniaus į Minską vienas Finansų komisariato kolegijos narys, o į Molodečną — Centrinės Sąmatų-kasos valdybos bendradarbis.³⁴

Visai Lietuvos ir Baltarusijos respublikai projektuotas ypatingasis revoliucinis mokestis dėl neilgo Tarybų valdžios egzistavimo visuotinai, ypač kaimo vietovėse, nebuvo imamas. Mažesniuose miestuose bei miesteliuose ir kaimuose kontribucijas savo nuožiūra uždėdavo revoliuciniai komitetai bei Tarybos.

2. Kontribucijos

Kontribucijos, kaip nepaprastieji mokesčiai, turėjo dvejopą tikslą: padėti skubiai parūpinti tarybinės valdžios aparatui lėšų ir padėti palaužti ekonominę išnaudotojiškų klasių galią.

Revoliuciniams komitetams, pritrūkus paprastaisiais mokesčiais gautamų lėšų, buvo leidžiama imti nepaprastuosius mokesčius — kontribucijas.³⁵ Kontribucijas imti turėjo teisę tik apskričių revoliuciniai komitetai.³⁶ Tuo tarpu valsčių ir komunų revoliuciniai komitetai neturėjo teisės savarankiškai uždėti kontribucijų ir turėdavo atsiklausti apskrities revoliucinio komiteto. Tik tuo atveju, jei kas vertėsi spekuliacija ar prekiavo alkoholiniais gėrimais, valsčių ir komunų revoliuciniai komitetai turėjo teisę be jokio atsiklausimo uždėti kontribuciją.³⁷ Tai kartu rodo, kad Tarybų valdžia Lietuvoje kovojo su spekuliacija ir alkoholinių gėrimų pardavinėtojais, kurių visą turtą savo nuožiūra galėjo konfiskuoti valsčių ir komunų revoliuciniai komitetai. Nors kontribucijas turėjo teisę uždėti apskričių revoliuciniai komitetai savo nuožiūra, bet centrinė vyriausybė stengėsi prižiūrėti kontribucijų ėmimą. Vyriausybės 1918 m. gruodžio 22 d. posėdyje buvo nutarta: „Tikslu išvengti pirmomis dienomis didelių kontribucijų uždėjimo, duoti revoliuciniams komitetams pašalpą.“³⁸

Vyriausybė taip pat reglamentavo piniginių sumų konfiskavimą iš privačių asmenų. Kaip nurodoma Lietuvos ir Baltarusijos Finansų liaudies komisariato 1919 m. kovo 11 d. nutarime „Dėl piniginių sumų konfiskavimo“, „Lietuvos ir Baltarusijos Respublikos vyriausybė iki šio laiko

³¹ Ten pat.

³² Ten pat, l. 15.

³³ Ten pat.

³⁴ Ten pat, l. 24.

³⁵ Lietuvos Laikinosios Revoliucinės Darbininkų ir Valstiečių Vyriausybės 1918 m. gruodžio 26 d. instrukcija „Apie Lietuvos revoliucinius komitetus, jų organizaciją ir kompetenciją“. LTSR MA, RS, BF, b. 2198, l. 97—98.

³⁶ Ten pat, 17 punktas.

³⁷ Ten pat, 17 punkto pastaba.

³⁸ Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. III, p. 111.

nenustatė, kokia piniginių ženklų suma gali rasti pavienių piliečių rankose... Kiek liečia tai, ar konfiskuojami pinigai pas privačius asmenis, tai Fin. L. K-tas nurodo, kad principiškai tas klausimas turi būti išspręstas reigiama. Tačiau, įrodžius, kad pinigų savininkas užsiima spekuliacija pinigais, pinigai turėjo būti konfiskuojami ir įnešami į Lietuvos ir Baltarusijos respublikos fondą.³⁹

Finansų liaudies komisariato kolegijos 1919 m. balandžio 2 d. posėdyje, svarstant klausimą „Kokią sumą piliečiams leidžiama laikyti pas save“, nutarta: „... susitarti projektą sutinkamai su dekretu.“⁴⁰

Revoliuciniai komitetai naudojo teisę suteiktą uždėti buržuazijai ir dvarininkams kontribucijas. Pavyzdžiui, Sirvintų revoliucinis komitetas 1919 m. sausio 28 d. uždėjo miestelio turtuoliams 3000 rb. kontribuciją.⁴¹ Korrespondencijoje iš Utenos pranešama, kad tą pačių metų pradžioje „uždėta ant miesto 200 000 (rublių. — A. Ž.) kontribucija. Išrinkta jau 44 tūkstančiai.“⁴² Piniginės kontribucijos po 100 000—250 000 rb. buvo uždėtos Šiaulių ir Švenčionių miestų buržuazijai, o taip pat Panevėžio ir kitų miestų buržuazijai.⁴³

Kontribucijos buvo uždedamos ne tik miestų buržuazijai, bet ir dvarininkams. Pavyzdžiui, jos buvo uždėtos dvarininkams Kuršėnų, Mažeikių bei kitose apskrityse.⁴⁴

Daugelis dvarininkų kaizerinės okupacijos metais, pardavinėdami produktus spekuliantams ir skriausdami vietinius gyventojus, buvo susikrovę nemaža pinigų ir iš tų pinigų kūrė jų gyvybinius interesus ginančią baltąją kariuomenę. „Yra žinios, — rašė 1919 metų sausio mėnesį „Komunistas“, — kad Lietuvos ir Baltarusijos dvarininkai buvo sudėję 40 milijonų rublių savo baltajai armijai sutverti.“⁴⁵ Todėl Tarybų valdžia, be kita ko, siekė dvarininkams uždedamomis kontribucijomis apriboti jų teikiamą finansinę paramą baltajai kariuomenei.

Kai kur revoliuciniai komitetai uždėdavo kontribucijas ir už atvirą agitaciją prieš Tarybų valdžią. Tokio pobūdžio kontribucija (po 3000 rb.) buvo uždėta Obelių klebonui ir Rokiškio kanauninkui.⁴⁶ Tokios kontribucijos buvo artimesnės savo rūšies piniginiams pabaudoms.

Siekdama palaužti ekonominę buržuazijos galią, Tarybų valdžia pareikalavo iš jos atiduoti ir vertybinius popierius. Lietuvos ir Baltarusijos Liaudies Komisarų Tarybos 1919 m. kovo 7 d. nutarimu visi Vilniaus ir jo apylinkių piliečiai, Rusijos Tarybų Respublikos garantuotų ir anuliuotų procentinių popierių laikytojai, privalėjo nieko nelaukdami po šio nusprendimo paskelbimo ir ne vėliau kaip 1919 m. kovo 20 d. perduoti juos Vilniaus Liaudies Banko skyriui.⁴⁷

Panašių tikslų buvo siekiama, ir ruošiant brangenybių konfiskavimo projektą. Finansų liaudies komisariato kolegija 1919 m. balandžio 2 d. posėdyje, apsvarsčiusi brangenybių konfiskavimo klausimą, nutarė paversti „... sudaryti dekretą apie brangenybių konfiskavimą projektą, pasinaudojant ir remiantis atitinkama RSFTR medžiaga, ir pristatyti tokį projektą artimiausiam Kolegijos posėdžiui.“⁴⁸

³⁹ LTSR MA, RS, BF, b. 2854-g, l. 4.

⁴⁰ Ten pat, l. 24.

⁴¹ „Komunistas“, 1919 m. vasario 2 d., Nr. 19.

⁴² Ten pat.

⁴³ Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. III, p. 141—142.

⁴⁴ V. Kapsukas, Pirmoji Lietuvos proletarinė revoliucija ir Tarybų valdžia, p. 151; „Komunistas“, 1919 m. vasario 28 d., Nr. 30.

⁴⁵ „Komunistas“, 1919 m. sausio 19 d., Nr. 13.

⁴⁶ Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. III p. 141.

⁴⁷ „Komunistas“, 1919 m. kovo 12 d., Nr. 34.

⁴⁸ LTSR MA, RS, BF, b. 2854-g, l. 24.

3. Rekvizicijos

Viena iš sunkiausių Lietuvos Tarybinės vyriausybės ekonominių problemų buvo mityba. Kaizeriniams okupantams negailestingai apiplėšus kraštą, nualinus žemės ūkį ir sužlugdžius pramonę, Lietuvos miestų darbo žmonės, taip pat kaimų varguomenė atsidūrė bado akivaizdoje. Spekuliantai, naudodamiesi sunkia mitybos padėtimi, nežmoniškai kėlė maisto produktų kainas ir dar labiau aštrino mitybos problemą.

Sprendžiant mitybos klausimą, neužteko vien tik kovoti su spekuliacija administracinėmis-baudžiamosiomis priemonėmis. Būtinai reikėjo sutelkti vyriausybės rankose bent minimalias maisto atsargas, pirmiausia rekvizuojant spekuliantų sandėliuose esančias maisto atsargas bei superkant tvirtomis kainomis grūdus ir kitus produktus iš pasiturinčių valstiečių. „Darbininkų ir vargingųjų valstiečių Valdžia mano, — rašė Z. Angarietis, — kad maža yra vien drausti gabenti maistą iš Lietuvos. Reikia dar pasirūpinti, kad duonos būtų miestams ir badaujantiems kaimams. Kaip mes sau norim, bet visgi daugiausia duonos ir kito maisto randasi pas ūkininkus. Dvarus arba vokiečiai apiplėšė, arba patys valstiečiai... Daugelyj dvarų nėra sėklos ir priseis pagalvoti apie sėklą dvarų laukams. Darbininkų ir Vargingųjų Valstiečių valdžia turės pajudyti ūkininkų sandėlius. Pirmučiausiai ji rūpinsis pirkti duoną vietos kainomis...“

Jei ūkininkai savo duoną slėps ir nenorės pardavinėti, tai valdžia imsis ir rekvizicijos. Žinoma, turės būti rekvizuoti visi dideli maisto sandėliai pas spekuliantus. Bus rekvizuojami ir kiti tavorai, kad juos mainyti ant duonos.“⁴⁹

Pirmiausia Lietuvos Tarybinė vyriausybė ėmėsi atliekamų grūdų bei maisto produktų supirkimo. 1919 m. sausio 17 d. posėdyje, apsvarsčiusi maitinimo klausimą, ji nutarė: „4. Iššaukti asmenis, turinčius duonos atsargas, ir pasiūlyti jas parduoti vyriausybei. 5. Pasiųsti į provinciją patikimus, partinius bendradarbius maisto produktų esamam kiekiui vietose išaiškinti ir pradėti su vietos partiniais centrais juos užpirkinėti.“⁵⁰

Maitinimo liaudies komisariatas nustatė tvirtas, visoje respublikoje (išskyrus 25 varstų pafrontės rajoną) veikiančias, grūdų kainas: rugių — 16 rb. 25 kp. už pūdą, kviečių — 21 rb. 50 kp., avižių — 16 rb. 50 kp., žirnių — 21 rb., lęšių — 18 rb. Atsisakius grūdus pardavinėti šiomis kainomis, jie turėjo būti rekvizuojami, mokant 25% mažesnes kainas, negu tvirtos kainos. Siekiant paskatinti turinčiuosius grūdų atsargų greičiau jas parduoti valstybei, buvo numatyta ateityje tvirtas kainas kiek sumažinti. Pavyzdžiui, buvo numatyta nuo 1919 m. birželio 1 d. tvirtas kainas sumažinti 25 procentais, o nuo liepos 1 d. — 50 procentų.⁵¹

Valstiečiams buvo aiškinama, kodėl jie turi pardavinėti žemės ūkio produktus tvirtai nustatytomis kainomis. Ukmergės apskrities revoliucinis komitetas 1919 m. sausio 22 d. atsišaukime į valstiečius dėl javų pardavimo rašė: „Piliečiai! Mūsų kraštui gresia bado šmėkla. Spekuliantų gaujos iš mūsų krašto išveža grūdus tūkstančiais pūdų, įvarydami begalines javams kainas. Ūkininkai, biednųjų reikalus pamiršdami, ir iš jų už grūdus tokių pat kainų reikalauja, kas biedniesiems visai nepakeliama. Bet ūkininkai visai omenyje neturi to, kad, didindami javams kainas, tuomi pačiu ir ant visų kitų miesto išdirbinių dvigubai padidina kainas. Ukmergės apskričio revoliucinis komitetas kovoja su spekuliantais ir neduoda iš

⁴⁹ Z. Angarietis, Maisto dalykai. „Komunistas“, 1919 m. vasario 2 d., Nr. 19.

⁵⁰ Cit. iš LTVTA, p. 33—34. LTSR MA, RS, DR-92.

⁵¹ „Komunistas“, 1919 m. balandžio 6 d., Nr. 43.

apskričio išvežti nė vieno grūdo. Revoliucinis komitetas stengiasi, kad visi ūkininkams reikalingieji daiktai, kaip tai — cukrus, žibalas, muilas, geležis ir t. t. būtų prieinamomis kainomis. Revoliucinis komitetas nuo įvairių spekuliantų rekvizuoja ūkininkams reikalingus daiktus ir išsiuntinėti vietų revoliuciniams komitetams dėl išdalavimo valstiečiams. Ukmergės revoliucinis komitetas nuo ūkininkų supirkinės nustatyta kaina grūdus ir išdalins biedniesiems už prieinamas jiems kainas. Tie grūdai turės būti suvežti į vietinius (valsčių arba parapijų) revoliucinių komitetų sampilus, kuriais bus pirmiausia aprūpinta vietų biednuomenė, ir tik likusieji grūdai bus suvežami į Ukmergės revoliucinio komiteto sampilį.

Valstiečiai! Padėkite aprūpinti biednuosius duona, o Ukmergės apskričio revoliucinis komitetas jums padės įgyti žibalo, druskos, geležies ir viso to, kas jums ūkyje reikalinga.“⁵²

Panevėžio apskrities maitinimo komisariatas 1919 m. sausio 13 d. atsisaukime į valstiečius aiškino, kad „miestas be kaimo, kaimas be miesto negali apsieiti, todėl visi kaip vienas remkit darbininkų valdžią, kuri rūpinasi visų žmonių gerove“, kad „už pristatytus javus bus užmokama taip, kad nebūtų skriaudos nei jums, nei valdžiai“.⁵³

Esant kritiškai mitybos padėčiai, vien tik aiškinamuoju darbu nebuvo galima pasikliauti. Daugiausia grūdų turėjo stambieji valstiečiai, kuriuos aiškinamasis darbas mažai teveikė. Dėl to revoliuciniai komitetai, aiškindami grūdų bei kitų žemės ūkio produktų pardavimo nustatytomis kainomis būtinumą, kartu numatė ir sankcijas neklausantiems Tarybų valdžios raginimų. Daugeliu atvejų buvo numatoma nuslėptas grūdų atsargas rekvizuoti žemesnėmis kainomis, o kai kur atimti be jokio užmokesčio ir net nubausti jų savininkus.

Maisto reikėjo parūpinti ne tik miestų gyventojams bei kaimo varguomenei, bet taip pat ir besikuriančiai Raudonajai Armijai. Armijai maistas ir kiti būtini daiktai buvo parūpinami, daugiausia taip pat ne rekvizuojant, bet perkant. Vilniaus Karo komisariato 1919 m. vasario 24 d. įsakyme tuo reikalu sakoma: „Kuriamai Raudonajai armijai maitinti, apauti ir aprengti įsakoma visiems Lietuvos apskričių kariniams komisarams atkreipti rimčiausią dėmesį į Tiekimo skyrių suorganizavimą ir iš Tiekimo skyrių darbuotojų sudaryti Supirkimo komisijas, kurios turi paruošti Raudonajai armijai maisto, aprangos ir apginkluoti.

Paruošos (iki atskiro patvarkymo) turi būti vykdomos supirkimo už pinigų forma. Supirkimai turi vykti kontakte su Lietuvos Maitinimo Komisariato įgaliotinais, o kur tokių nėra, — sutinkamai su Revoliucinių komitetų ir Apskričių Tarybų Vykdomųjų Komitetų nurodymais.“⁵⁴

Taigi Lietuvos Tarybinė vyriausybė siekė parūpinti maisto miestų gyventojams, kaimo varguomenei ir armijai pirmiausia pirkimo būdu. Tačiau pasiturintieji valstiečiai, ir ypač buožės, dažniausiai slėpė grūdus ir jų nesutiko parduoti valstybei. Todėl Tarybų valdžia kaime buvo priversta įvesti rekvizicijas, tai yra privalomą žemės ūkio produktų paėmimą už tam tikrą atlyginimą. Lietuvos Laikinosios revoliucinės vyriausybės 1919 m. sausio 17 d. posėdyje nutariama „imtis skubių priemonių pradėti visą maitinimo produktų apskaitą ir rekviziciją.“⁵⁵ Panašiais sumetimais įvedė rekvizicijas ir karinė vadovybė. Pavyzdžiui, Lietuvos ir Baltarusijos Revoliucinės Karo Tarybos įsakyme Nr. 17 sakoma: „Kartu reikia išaiškinti gyventojams, kad jie savo pačių reikalais visomis jėgomis turi padėti Darbininkų

⁵² Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. III, p. 136—137.

⁵³ Ten pat, p. 130.

⁵⁴ Vilniaus Karo Komisariato įsakymas Nr. 26. „Коммунист“, 25 февраля 1919 г., № 43.

⁵⁵ Cit. iš LTVTA, p. 33—34. LTSR MA, RS, DR-92.

ir Mažžemių Raudonajai Armijai, ginančiai darbininkus nuo dvarininkų ir kapitalistų vergijos.

Nesuteikiant gyventojams reikalingo produktų skaitliaus liusu noru, įsakoma visiems Karo Komisarams ir dalių viršininkams imtis per vietų Tarybas, Pild. Komitetus ir Rev. Komitetus prievartos priemonių slepiančiams savo perteklius turčiams ir spekuliantams.“⁵⁶

Rekvizicijų klausimas, ypač po didelių kaizerinės okupacijos metais imtų rekvizicijų, buvo labai opus. Todėl neatsitiktinai Tarybų valdžia Lietuvoje neatidėliotinai ėmėsi rekvizicijas tvarkyti, skirdama pastarosioms didžiausią dėmesį. Svenčionių, Rokiškio, Panevėžio ir Utenos apskričių kariniai-revoliuciniai komitetai 1918 metų gruodžio mėnesį paskelbė Lietuvos Laikinosios revoliucinės vyriausybės paliepimą Nr. 1, kuriuo griežčiausiai uždraudžiamos savavališkos rekvizicijos. Šio paliepimo 9 § sakoma: „... rekvizicijos gali būti atliekamos tik su Karo-Revoliucijinio Komiteto orderiais. Asmenys, darantieji savo noru kratas arba rekvizicijas, kaip lygiai ir visoki plėšikai bus sušaudomi be pasigailėjimo.“⁵⁷

Lietuvos Tarybinė vyriausybė ėmėsi centralizuoti rekvizicijas. 1919 metų sausio 17 d. nutarimu uždraudžiamos bet kurios rekvizicijos, išskyrus vykdomas Maitinimo ir Liaudies ūkio komisariato.⁵⁸ Rekvizicijos buvo leidžiamos tik su orderiais, kurių išdavimo teisė buvo griežtai apribojama. V. Kapsuko-Mickevičiaus pasirašytame „Dekrete dėl kovos su spekuliacija“ nurodoma: „Teisė išdavinėti orderius produktams ir asmeninio vartojimo dalykams rekvizuoti. . . , išėmus nurodytuosius § 4, priguli: Mitybos L. Komisariatui visoje S. L. ir B. T. R., Gub. Mit. Komitetams (Rajonų Mit. Kom.) jam priklausančioj teritorijoj, Apskr. Mit. Kom. to apskričio teritorijoj, Miesto Mit. Kom. miesto ribose.

Pastaba. Apskričių, Miestų ir valsčių Mit. Kom. neturi teisės išdavinėti orderių rekvizicijai ir konfiskacijai gelžkelių ir vandenų keliais; ta teisė priguli išimtinai Mit. L. Komisariatui ir Gub. Mit. Kom. (Rajono Mit. Kom.).“⁵⁹

Praktiniams rekvizicijų ėmimo ir paskirstymo klausimams spręsti vietose prie apskričių ir miestų maitinimo komitetų buvo sudaryti rekvizavimo poskyriai. „Javams ir pirmo reikalingumo, duoniniams produktams vietose rekvizuoti ir konfiskuoti, — nurodoma Lietuvos ir Baltarusijos TSR Maitinimo liaudies komisariato instrukcijoje, — teisėtą paskirstymą vietinėse rinkose prižiūrėti ir nutarimams dėl tvirtų kainų produktams ir prekėms vykdyti prie Gubernijos Maitinimo komiteto ir apskrities Maitinimo komiteto Javų ir pašaro skyriaus sudaromas Rekvizavimo poskyris.“⁶⁰

Rekvizavimo poskyris turėjo vadovautis Maitinimo liaudies komisariato instrukcijomis ir apskrities ar miesto maitinimo komisariato įsakymais. Rekvizavimo poskyrio vedėjui buvo pavesta, kartu su Javų ir pašaro skyriaus vedėju, vadovaujantis centro išleistais potvarkiais, paruošti bendrą aplamai javų ir duoninių grūdų pertekliaus nusavinimo plano projektą ir pristatyti jį peržiūrėti atitinkamam Maitinimo komiteto komisarui, o po to Lietuvos ir Baltarusijos TSR Maitinimo liaudies komisarui galutinai patvirtinti.⁶¹

⁵⁶ „Komunistas“, 1919 m. balandžio 6 d., Nr. 43.

⁵⁷ „Komunistas“, 1918 m. gruodžio 31 d., Nr. 6.

⁵⁸ Žr. LTVTA, p. 33. LTSR MA, RS, DR-92.

⁵⁹ „Komunistas“, 1919 m. balandžio 18 d., Nr. 49. Minimas § 4 numatė, kad produktus, reikalingus fabriku pramonei — pusfabrikačius ir žaliavą — registruoja ir rekvizuoja VLOT, o jai įgaliojus — vietos LO Tarybos.

⁶⁰ „Известия ЦИК“, 1 апреля 1919 г., № 1. Cit. iš LTVTA, p. 398—400. LTSR MA, RS, DR-92.

⁶¹ Ten pat.

Tokia rekvizavimo plano sudarymo ir patvirtinimo tvarka rodo, kaip rūpestingai Tarybų valdžia tvarkė rekvizicijas, nors kritiška mitybos padėtis vertė veikti kuo greičiau.

Tarybų valdžia nepaliaujamai siekė gauti produktų pirkimo keliu. Todėl rekvizicijos buvo naudojamos tik išimtiniais atvejais. Pavyzdžiui, minėtoje instrukcijoje nurodoma, kad 1918 m. derliaus javų perteklių rekvizavimas ir konfiskavimas vykdomas, išėjus laikui, per kurį javai turėjo būti atiduoti į valstybinius sanpylos punktus. Tik neatidavus grūdų pertekliaus nustatytu laiku, šis perteklius galėjo būti rekvizuojamas, apmokant tvirta kaina su 26% nuolaida.⁶² Vadinasi, valstiečių grūdų atsargos nebuvo konfiskuojamos. Tokia paruošų politika Lietuvos kaime turėjo parodyti pagrindinėms valstietijos masėms, kad Tarybų valdžia gina valstiečių interesus ir kovoja su spekuliantais.

Lietuvos Tarybinė vyriausybė griežtai reikalavo, kad nebūtų rekvizuojami vargingųjų valstiečių žemės ūkio produktai. Štai kas sakoma Vidaus reikalų liaudies komisaro Z. Aleksos-Angariečio pasirašytame įsakyme: „Liaudies Komisariatas Vidaus dalykų reikalams įsako visiems Revkomams, jų tarpe ir Vilniaus gub. Revkomams, nustoti rekvizavus maistą nuo varguolių. Peržengusieji šį paliepiamą bus teisiami visu revoliucijos įstatymų aštrumu.“⁶³

Siekiant pagerinti Vilniaus miesto gyventojų mitybą, buvo leista į Vilnių įvežti visus produktus ir uždrausta juos rekvizuoti bei konfiskuoti. Nusikaltę įvežamų produktų rekvizavimu ir konfiskavimu turėjo būti traukiami Revoliucinio tribunolo teisman.⁶⁴

Be grūdų rekvizicijos, Tarybų valdžiai teko imtis ir arklių rekvizicijos. Vyriausybė 1919 m. vasario 10 d. posėdyje patvirtino komisiją arklių mobilizacijai ir rekvizicijai praveisti ir atleisti per Reikalų valdybą šiai komisijai piniginius kreditus.⁶⁵ Komisija buvo įpareigota nedelsiant pristatyti savo darbo planą ir imtis priemonių išaiškinti, kiek arklių bus galima gauti Lietuvos reikalams iš 23 tūkstančių arklių, turimų Smolenske. Tik savaitei praėjus, 1919 m. vasario 17 d., Vyriausybės posėdyje jau priitariama komisijos pasiūlytam instrukcijos projektui dėl arklių mobilizavimo ir rekvizavimo iš anksto nustatytais kainomis. Taip pat nutariama leisti Maitinimo liaudies komisariatui pirkti arklius vietoje ir už Lietuvos ribų savo reikalams.⁶⁶

Tuo pat metu buvo paskelbtas „Valdžios paliepimas dėl arklių rekvizicijos vietos reikalams“. Jame sakome:

1. Pavesta revkomams rekvizuoti kiekviename valsčiuje po 3 arklius.
2. Paskelbti Vilniaus mieste arklių mobilizaciją ir rekvizuoti arklius turtingųjų gyventojų, besinaudojančių jais asmeniniams važinėjimams.
3. Įvykdyti gyveniman rekviziciją ir mobilizaciją pavesti Žemdirbystės, Karo ir Vidaus dalykų Liaudies Komisariatų atstovų komisijai.⁶⁷

Arkliai pirmiausia buvo rekvizuojami iš turtingųjų miestiečių, naudojančių juos grynai asmeniniams reikalams. Tuo tarpu kaimuose buvo siekiama išlaikyti arklius žemės ūkio reikalams, kad valstiečiai galėtų dirbti laukus.

Rekvizicijos, pirmiausia kaip tam tikra maisto produktų paruošų forma, buvo svarbi priemonė Tarybų valdžios rankose, kovojant su spe-

⁶² Ten pat.

⁶³ „Komunistas“, 1919 m. vasario 26 d., Nr. 29.

⁶⁴ Lietuvos ir Baltarusijos TSR Maitinimo liaudies komisaro įsakymas Nr. 10 „Dėl produktų įvežimo į Vilniaus miestą“. „Звезда“, 4 апреля 1919 г., №. 413. Pagal LTVTA, p. 394. LTSR MA, RS, DR-92.

⁶⁵ Pagal LTVTA, p. 52. LTSR MA, RS, DR-92.

⁶⁶ LTSR MA, RS, BF, b. 2854-a, l. 19.

⁶⁷ „Komunistas“, 1919 m. vasario 16 d., Nr. 25.

kuliacija ir lengvinant sunkią darbo žmonių mitybos padėtį. Tarybų valdžia energingai ėmėsi sutelkti valstybės rankose kuo daugiau maisto produktų ir būtiniausio vartojimo daiktų, taip pat reguliuoti kainas. Pirmojo Tarybų suvažiavimo priimtoje rezoliucijoje „Dėl maitinimo dalykų“ sakoma: „Tarybų Lietuvos maitinimo politika turi būti taip vedama, kad patenkintų ir biednųjų gyventojų sluoksnių reikmes. Jinai turi remtis šiais dėsniais:

1) Visas šalies maitinimo dalykas turi būti sukoncentruotas respublikos ir jos maitinimo organų rankose.

2) Reikia imtis griežčiausių priemonių kovoje su spekuliacija visose jos formose.

3) Dideli privatių asmenų maisto sandėliai turi būti rekvizuoti, visi lieki produktai surašyti.

4) Duoningose vietose tarybų organai įveda privalomą javų piliavą tvirtomis kainomis.“⁶⁸

Trūkstant šalyje duonos, ypač svarbus buvo *grūdų monopolio* įvedimas. Grūdų perteklius nustatytomis tvirtomis supirkimų bei rekvizicijų kainomis turėjo būti telkiamas valstybiniuose sandėliuose. Visos maisto ir pirmojo reikalingumo daiktų paruošos taip pat buvo Maitinimo liaudies komisariato bei jo vietinių įstaigų žinioje.

Lietuvos ir Baltarusijos TSR Liaudies Komisarų Tarybos 1919 m. balandžio 4 d. dekretu „Dėl Maitinimo Liaudies Komisarato ir vietinių maitinimo organų organizavimo“ sakoma: „Priežiūra, kad paruošų kontorų veikla nebūtų buožių ir spekuliantų pasipriešinimo griaunama ir kad valsčiaus, kaimo ar gamyklos teritorijoje nepasiliktų duonos arba kito monopolizuoto produkto, reikalingo Respublikos gyventojams, perteklių, uždedama valsčių, kaimų ir gamyklų darbininkų ir valstiečių deputatų Taryboms, jų atstovų ir Vykdomųjų Komitetų narių asmeninė atsakomybė. Šiuo atžvilgiu kaimų, valsčių, gamyklų darbininkų ir valstiečių deputatų Tarybos yra pavaldžios apskričių Maitinimo Komitetams.“⁶⁹

Grūdų ir kitų maisto produktų bei būtiniausių vartojimo daiktų supirkimo monopolizavimas valstybės rankose, kainų reguliavimas ir griežta kova su spekuliacija rodo, kaip Tarybų valdžia rūpinosi respublikos darbo žmonių reikalais.

Tarybų valdžia visomis priemonėmis stengėsi sukaupti kuo daugiau grūdų ir tuo pačiu padėti darbininkams bei vargingiesiems valstiečiams. Tuo tikslu malūnuose buvo įvestas apmokėjimas už malimą natūra vietoj piniginio užmokesčio. Už paprastą vieno pūdo grūdų sumalimą buvo imama 3 svarai grūdų, o už perdirbimą į kruopas — 4 svarai grūdų. Kad vargingiesiems asmenims netektų atiduoti už malimą dalies sunkiai gaminamų grūdų, jiems buvo leidžiama apmokėti už malimą pinigais nustatyta taksa: už 1 pūdą paprasto malimo — 1 rb. ir už perdirbimą į kruopas — 1,5 rb. Už malimą surinkti grūdai buvo maitinimo komitetų žinioje, ir šių grūdų nebuvo leidžiama sunaudoti vietiniams reikalams. Iš šio fondo grūdai buvo skiriami „patenkinti sėkline medžiaga ir duona varginguosius valstiečius ir darbininkus, nuskurdintus karo ir kitų nelaimių, pvz., gaisro ir kt.“⁷⁰ Tai buvo atskiras tikslinės paskirties grūdų fondas.

⁶⁸ „Komunistas“, 1919 m. kovo 2 d., Nr. 31.

⁶⁹ „Известия ЦИК“, 9 апреля 1919 г., № 1. Cit. iš LTVTA, p. 202. LTSR, MA, RS, DR-92.

⁷⁰ Lietuvos ir Baltarusijos TSR Maitinimo liaudies komisaro 1919 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr 14 „Dėl mokesčio ėmimo už malimą natūra ir apie kontrolės nustatymą malūnuose“. Cit. iš LTVTA, p. 396. LTSR MA, RS, DR-92.

4. RSFTR finansinė parama Lietuvos ir Baltarusijos TS Respublikai

Kaip matyti iš išdėstytos medžiagos, Tarybų valdžia Lietuvoje 1918—1919 metais energingai ėmėsi pritraukti piniginių išteklių paprastaisiais ir nepaprastaisiais mokesčiais, taip pat parūpinti materialinių išteklių su-pirkimais bei rekvizicijomis. Tačiau po žiaurios kaizerinės vokiečių oku-pacijos respublikos darbo žmonės mažai tegalėjo savo pinigais ar mate-rialiniais ištekliais paremti Tarybų valdžią, o miesto ir kaimo buržuazija savo išteklius slėpė. Todėl *finansinė respublikos padėtis buvo sunki*.

Didelę finansinę paramą Lietuvos ir Baltarusijos Tarybų Socialistinei Respublikai tuo sunkiu laiku subsidijomis bei paskolomis teikė Tarybų Rusija.⁷¹ V. Lenino 1918 m. gruodžio 22 d. pasirašytame RSFTR Liaudies Komisarų Tarybos dekretu dėl Tarybų Lietuvos nepriklausomybės pripa-žinimo buvo pareikšta, kad „Rusijos Tarybinė Vyriausybė įpareigoja visas karines ir civilines Rusijos Tarybų respublikos valdžios įstaigas, turinčias reikalų su Lietuva, teikti Lietuvos Tarybinei Vyriausybei ir jos kariuome-nei visokeriopą paramą kovoje dėl Lietuvos išlaisvinimo iš buržuazijos jungo.“⁷² Rusijos Tarybinė vyriausybė, vykdydama šį dekretą, teikė Lie-tuvos Tarybinei vyriausybei ir finansinę paramą.

Antai Lietuvos Tarybinė vyriausybė, kaip matyti iš 1919 m. sausio 14 d. protokolo, prašė iš Tarybų Rusijos Liaudies Komisarų Tarybos 180 mln. rb. avanso.⁷³ Lietuvos ir Baltarusijos Liaudies Komisarų Tarybos 1919 metų kovo 26 d. posėdyje nutarta: „Prašyti RSFTR LKT skubiai iš-duoti 100 mln. rublių paskolą.“⁷⁴

Rusijos Tarybinė vyriausybė teikė finansinę paramą Lietuvos ir Bal-tarusijos respublikai ir išdo kreditais. Pavyzdžiui, pajamų įplaukimo ir kreditų bei avansų teikimo Lietuvos ir Baltarusijos Tarybų Socialistinės Respublikos Liaudies komisariatams tvarkos laikinosiose taisyklėse nuro-doma, kad „kreditai, kuriuos teikia RSFTR komisariatai Lietuvos ir Bal-tarusijos liaudies komisariatams ir jų skyriams, naudojami aukščiau nu-rodyta tvarka. Finansų Liaudies Komisariatas įrašo šias sumas į atitin-kamo Komisariato depozitą RSFTR Valstybinio Išdo Departamento sąs-kaifą.“⁷⁵

Siekiant apginti Tarybų valdžią nuo tarptautinio imperializmo jėgų puolimo, buvo stiprinami tarybinių socialistinių respublikų ryšiai, tame tarpe ir finansiniai. Visos Rusijos Tarybų Vykdomojo komiteto 1919 m. birželio 1 d. dekretu, kitų respublikų, jų tarpe Lietuvos ir Baltarusijos, tarybinėms vyriausybėms pasiūlius, buvo glaudžiai suvienijama visų ta-rybinių socialistinių respublikų: 1) karinė organizacija ir karinis vado-vavimas, 2) liaudies ūkio tarybos, 3) geležinkelių valdymas ir ūkis, 4) fi-nansai ir 5) Rusijos, Ukrainos, Lietuvos, Baltarusijos ir Krymo Socia-listinių Respublikų darbo komitetai.⁷⁶

Vadinasi, visų tarybinių socialistinių respublikų materialiniai ir fi-nansiniai ištekliai buvo sutelkiami vieningose rankose, ir jų tarpusavio ekonominis-finansinis bendradarbiavimas pasidarė ypač glaudus.

⁷¹ Zr. Lietuvos Laikinosios Revoliucinės Darbininkų ir Valstiečių Vyriausybės 1919 m. sausio 7 d. posėdžio protokolas. LTSR MA, RS, BF, b. 2854-a, l. 13.

⁷² Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. III, p. 110.

⁷³ Zr. „Красный архив“, т. V (102), 1940. Pagal LŲVTA, p. 31. LTSR MA, RS, DR-92.

⁷⁴ LTSR MA, RS, BF, b. 2854-c, l. 18.

⁷⁵ Lietuvos TSR MA, RS, BF, b. 2854-g, l. 6.

⁷⁶ Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. III, p. 263—264.

1. Tarybų valdžia Lietuvoje 1918—1919 metais energingai ėmėsi pritraukti piniginių lėšų paprastais ir ypatingais mokesčiais. Be fiskalinės mokesčių reikšmės, Rusijos Tarybų Federatyvinės Socialistinės Respublikos pavyzdžiu buvo nubrėžta naujos tarybinės mokesčių politikos, išplaukiančios iš darbo žmonių interesų ir nukreiptos prieš išnaudotojiškus elementus, linija.

2. Per trumpą laikotarpį buvo daug padaryta, kuriant demokratinio centralizmo principais paremtą mokesčių sistemą ir praktiškai vykdant Tarybų valdžios Lietuvoje mokesčių politiką. Tiesioginių mokesčių sistemos pagrindus Finansų liaudies komisariato Centrinė tiesioginių mokesčių ir rinkliavų valdyba pradėjo kurti nuo miesto mokesčių, o netiesioginių mokesčių projektą ruošė Netiesioginių mokesčių valdyba, glaudžiai bendradarbiaudama su Liaudies ūkio taryba, visapusiškai svarstydamą ir derindama netiesioginio apmokestinimo klausimus.

3. Revoliuciniai komitetai ir vietinės tarybos, vadovaudamiesi Lietuvos Laikinosios revoliucinės vyriausybės nurodymais dėl turtingųjų gyventojų sluoksnių apmokestinimo progresyviais mokesčiais, savo vietiniams poreikiams patenkinti ėmė paprastus piniginius bei natūrinius mokesčius, o kai kuriose vietose buvo reikalaujama įvesti ir tikslinius mokesčius. Trūkstant patyrimo bei dokumentinės medžiagos, žemes mokesčių rinkimas buvo susijęs su dideliais sunkumais. Atskirais atvejais revoliucinius komitetus ir vietines tarybas finansiškai paremdavo centrinė valdžia.

4. Tarybų valdžia Lietuvoje siekė sustiprinti savo finansinę padėtį ir tuo pačiu metu palaužti dvarininkų ir kapitalistinių elementų ekonominę galią ypatingais mokesčiais, kontribucijomis, vertybinių popierių ir brangenybių konfiskavimu. Visai Lietuvos ir Baltarusijos TSR teritorijai projektuotasis ypatingasis revoliucinis mokestis, kaip ir Tarybų Rusijoje, buvo išdėstomasis mokestis. Finansų liaudies komisariatas praktiniams šio mokesčio ėmimo klausimams skyrė didelį dėmesį.

5. Kontribucijos buvo griežtai reglamentuojamos, ir valsčių bei komunų revoliuciniai komitetai be apskrities revoliucinio komiteto žinios neturėjo teisės savarankiškai uždėti kontribucijų, išskyrus spekuliacijos ir alkoholinių gėrimų pardavinėjimo atvejus.

6. Siekdamą aprūpinti miesto gyventojus ir kaimo varguomenę, taip pat jauną Raudonąją Armiją būtinomis maisto atsargomis, Tarybų valdžia, be privalomų pristatymų ir įsprastinių supirkimų, buvo priversta imtis ir rekvizicijų, kurios buvo centralizuotos, griežtai apribojant teisę išduoti rekvizicijų orderius.

Jeigu kaizerinės vokiečių okupacijos metais sunkiausia rekvizicijų našta slėgė darbo valstiečius, ypač mažžemius valstiečius, tai Tarybų valdžia kaimo varguomenę visiškai atleido nuo rekvizicijų.

7. Žymią finansinę paramą Lietuvos ir Baltarusijos Tarybų Socialistinei Respublikai sunkiu jai metu suteikė Rusijos Tarybų Federatyvinė Socialistinė Respublika. Siekiant apginti Tarybų valdžią nuo tarptautinio imperializmo jėgų puolimo, buvo visapusiškai vystomi ir stiprinami tarybinių socialistinių respublikų ryšiai, tame tarpe ir finansiniai, sutelkiant materialinius ir finansinius išteklius vienose rankose.

**ЧЕРТЫ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ
СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В ЛИТВЕ
(1918—1919 гг.)**

А. ЖИЛЕНАС

Резюме

Вопросы налоговой политики Советской власти в Литве в 1918—1919 гг. до сих пор еще специально не исследовались.

Цель настоящей статьи — на основе архивных материалов и других источников охарактеризовать основные направления налоговой политики за этот непродолжительный, но важный период в жизни литовского народа.

Советская власть в Литве в 1918—1919 гг. начала энергично привлекать денежные средства при помощи обыкновенных и чрезвычайных налогов, а также обеспечивать потребности республики в материальных ресурсах посредством закупок и реквизиций. Как видно из первых постановлений и инструкций Литовского Временного Революционного Правительства, а также из проекта Конституции Литовско-Белорусской ССР и периодической печати, в Литве по примеру РСФСР, кроме фискального значения налогов, намечается линия новой советской налоговой политики как в городе, так и в деревне, вытекающая из интересов трудящихся и направленная против эксплуататорских элементов.

В течение короткого периода была проведена большая работа по созданию налоговой системы на основе принципов демократического централизма и по практическому осуществлению налоговой политики Советской власти в Литве. Виды доходов, поступающих в распоряжение местных советов, а также пределы обложения устанавливались верховными органами республиканской власти — Съездом Советов или Центральным Исполнительным Комитетом. Общегосударственные нужды финансировались из общегосударственного бюджета, а в распоряжении местных советов находились местные налоги и сборы, поступления от которых назначались исключительно на нужды местного хозяйства.

Создание основ системы прямых прогрессивных налогов было начато с городских налогов, их разрабатывало Центральное управление прямыми налогами и сборами при Наркомфине. Проект косвенных налогов разрабатывало Управление косвенными налогами в тесном сотрудничестве с Советом народного хозяйства.

В то же время революционные комитеты и местные советы, руководствуясь указаниями Временного Литовского Революционного правительства об обложении зажиточных элементов прогрессивными налогами, для удовлетворения своих нужд взимали обыкновенные денежные и натуральные налоги, а в некоторых местах было выдвинуто требование о введении целевых налогов. Из-за недостатка опыта и документных материалов, например, взимание поземельных налогов было сопряжено с большими трудностями. В отдельных случаях революционные комитеты и местные советы получали финансовую поддержку от центральной власти, хотя и ее финансовое положение было тяжелым.

Советская власть в Литве стремилась улучшить свое финансовое положение и вместе с тем сломить экономическую мощь помещиков

и капиталистических элементов посредством чрезвычайных налогов, контрибуций и конфискации ценных бумаг и сокровищ. Проектируемый чрезвычайный революционный налог по всей территории Литовско-Белорусской ССР, подобно как в РСФСР, был раскладочным налогом. Вопросам практического взимания этого налога Наркомфин уделял большое внимание. Контрибуции были строго регламентированы, и революционные комитеты волостей и коммун без ведома революционного комитета уезда не имели права самостоятельно устанавливать контрибуции, за исключением случаев спекуляции и торговли алкогольными напитками.

С целью обеспечения городского населения и сельской бедноты, а также молодой Красной Армии необходимыми запасами продовольствия Советская власть, помимо обязательных поставок, обыкновенных закупок, прибегала также к реквизициям. Реквизиции были централизованы и переданы исключительно Комиссариату продовольствия и народного хозяйства. Вместе с тем было строго ограничено право выдачи реквизиционных ордеров. Если в годы кайзеровской оккупации самое тяжелое бремя реквизиций падало на плечи трудового крестьянства, и особенно от реквизиций пострадали малоземельные крестьяне, то Советская власть полностью освободила сельскую бедноту от реквизиций. Тем самым реквизиции были важным орудием в руках Советской власти в борьбе против спекуляции и в оказании помощи продовольствием трудящимся республики.

Значительную финансовую помощь Литовско-Белорусской республике в тяжелое для нее время оказывала РСФСР. В целях защиты Советской власти от нажима сил международного империализма всемерно развивались и укреплялись связи советских социалистических республик, в том числе и финансовые связи, сосредоточивая, таким образом, материальные и финансовые ресурсы в одних руках.
